

10. Сухомлинський В. Павлышская средняя школа. – М.: Просвещение, 1969. – С. 8-9.
11. Шиянов Е.Н. Гуманизация профессионального становления педагога // Сов. педагогика. – 1991. – №5 – 6. – С. 117-119.

This article displays results of scientifically theoretical and practical works in the problem of the educational development. There are correlation between style of pedagogical control and humane relations of teacher with students at process of training and education.

Key words: directive, liberal, democratic styles of control, educational process, humanism, democratization, self-actualization.

Отримано: 22.09.2009

УДК 373.2.091

С.В. Тітов

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФОРМУЮЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті робиться спроба визначення креативності, інтелекту і подальшого розумового розвитку дітей дошкільного віку 1-3, 3-6 років, оскільки для цієї вікової категорії це найбільш невивчена частина вікової психології.

Ключові слова: задатки, здібності, обдарованість, талант, креативність, інтелект.

В статье предпринимается попытка определения креативности, интеллекта и дальнейшего умственного развития детей дошкольного возраста 1-3, 3-6 лет, поскольку для этой возрастной категории, это самая неизученная часть возрастной психологии.

Ключевые слова: задатки, способности, одаренность, талант, креативность, интеллект.

За визначенням креативність (англ. *creativity*) – творчі можливості (здібності) людини, які можуть виявлятися в мисленні, відчуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому і/або її окремі сторони, продукти діяльності [15].

Ця проблема пов'язана з питанням обдарованості та сягає своїм корінням глибокої давнини. Ще Платон пропонував передавати виховання в руки держави, причому найбільш здібних дітей учити окремо. Конфуцій, розмірковуючи про особливо обдарованих дітей, пропонував розвивати саме їх. У XV столітті Сулейман Великий розслав по Турецькій імперії шукачів та-

лантів. При цьому варто відзначити, що тоді мало місце визнання уродженої природної обдарованості.

У революційних ідеях нового часу виник інший погляд на природу обдарованості. Не заперечуючи уроджені передумови до тієї чи іншої сфери здібностей, Дж. Локк, проте, був переконаний, що від народження всі люди однаково наділені розумом і правом на щастя, а інші відмінності між ними визначаються різними умовами життя і розвитку. Карл Вітте стверджував, що здібності є результатом виховання і навчання в перші 5-6 років життя.

На базі кафедри психології ЧОППО та дошкільного навчального закладу м. Чернігова було проведено експериментальне дослідження розвитку розумових і творчих здібностей дошкільників. Це дослідження здійснювалось у три етапи. Перший етап передбачав психодіагностичне обстеження розвитку креативності дітей досліджуваних груп. На другому етапі здійснювалось проведення психокорекційних програм розвитку розумових і творчих здібностей дошкільника, які побудовані за принципом логарифмічної спіралі [14].

Структуризація матеріалу за принципом логарифмічної спіралі вимагає, щоб педагог багато разів повертався з дітьми до опрацювання раніше даних проблем, але робив це кожного разу вже на новому, складнішому рівні. А на третьому – повторна діагностика розвитку креативності і загального розумового розвитку дітей старших груп, результати якої показали зв'язок креативності й загального розумового розвитку інтелекту.

Довгий час обдарованість ототожнювалась з високим рівнем IQ. Одночасно лонгitudні дослідження Л. Термена показали, що IQ є мало інформативним для прогнозу соціальних і творчих досягнень.

Актуальність даної проблеми пов'язана з тим, що подібних досліджень дуже недостатньо для дітей 5-7 років, і взагалі практично не має інформації для дітей 1-3 років.

Об'єкт дослідження

1. Дослідження процесів формування розвитку інтелекту і креативності.
2. Зміни у розумових процесах у когнітивній сфері дошкільників.
3. Розумові процеси в розвитку креативності.

Предмет дослідження

1. Психологічні особливості механізмів мислення, тип мислення, принципи вирішення задач (з використанням конвергентного та дивергентного мислення).
2. Особливості побудови спілкування в дошкільників.

Ціль дослідження: розкрити роль і вивчити фактори впливу на особистість, свідомість, інтелект та креативність.

Задачі дослідження

1. Проаналізувати теоретичні дані й інформацію, а також результати практичних досліджень в Україні та за кордоном.

2. Виявити загальні і часткові закономірності розвитку технологій досліджень.
3. Розробити програму досліджень даних процесів.
4. Виявити вплив на когнітивну сферу креативності в онтогенезі.

Гіпотеза дослідження

1. Залежність розвитку креативності від інтелекту (пряма залежність: чим вище інтелект, тим вище креативність).
2. Інтелект-генетична спадковість, креативність формується в онтогенезі.
3. Формування конвергентного та дивергентного мислення як два незалежних види мислення.

1. Організація первинного психодіагностичного обстеження

З метою визначення рівня розвитку креативності у дітей дошкільного віку нами було проведено діагностику дітей старших груп ДНЗ. Для дослідження нами були використані експрес-методики кандидатів психологічних наук В. Кудрявцева і В. Синельникова. За допомогою цих методик склали оперативний констатуючий мікроріз розвитку креативності кожної дитини. Кожна з методик дозволяє фіксувати значущі прояви творчих здібностей і реальні їх сформованості у дитини [1; 4].

Методики діагностики універсальних здібностей для дітей 4-5 років (автори: В. Синельников, В. Кудрявцев):

1. Методика «Сонце в кімнаті».
2. Методика «Складена картинка»
3. Методика «Як врятувати зайчика»
4. Методика «Дощечка».

Таблиця 1

Результати первинної діагностики розвитку креативності (у балах)

Ім'я дитини	I 1-5 балів	II 5-15 балів	III 1-3 балів	IV
Діма А.	2	15	1	10
Коля А.	3	10	1	16
Аня Б.	3	10	3	13
Яна Б.	2	12	3	16
Максим В.	2	15	3	14
Кирило Г.	2	10	1	24
Денис Г.	2	10	1	6
Аліна Д.	1	10	1	10
Юля Є.	2	13	3	13
Максим З.	4	15	3	17
Яна К.	1	8	2	8
Валерія К.	3	15	3	17
Катя К.	2	10	2	10

Максим К.	1	12	1	9
Владик Л.	2	10	2	13
Богдан М.	1	15	2	10
Валентин М.	2	15	1	17
Настя М.	3	10	3	15
Ігор Н.	2	13	3	17
Лера Н.	2	15	3	15
Єгор О.	2	10	1	20
Вероніка О.	2	10	1	6
Ліза П.	2	12	3	12
Лєна П.	1	8	1	10
Максим С.	4	15	3	20
Аліна С.	2	10	2	13
Віка Т.	1	10	1	9
Влад Т.	2	10	3	10
Віталік Ш.	3	15	3	20
Толя Ш.	1	8	1	7

Таблиця 2

**Загальні результати первинної діагностики розвитку
креативності кожної дитини**

Ім'я дитини	Рівень розвитку здібностей
Діма А.	середній
Коля А.	середній
Аня Б.	середній
Яна Б.	середній
Максим В.	середній
Кирило Г.	середній
Денис Г.	низький
Аліна Д.	низький
Юля Є.	середній
Максим З.	високий
Яна К.	низький
Валерія К.	високий
Катя К.	середній
Максим К.	середній
Владик Л.	низький
Богдан М.	середній
Валентин М.	середній
Настя М.	середній
Ігор Н.	середній
Лера Н.	середній

Сгор О.	середній
Вероніка О.	низький
Ліза П.	середній
Лена П.	низький
Максим С.	високий
Аліна С.	середній
Віка Т.	низький
Влад Т.	середній
Віталік Ш.	високий
Толя Ш.	низький

Таблиця 3

Загальні результати первинної діагностики розвитку креативності по групі

Рівень розвитку здібностей	%
високий	13%
середній	60%
низький	27%

З метою співвідношення творчих здібностей і розумового розвитку дітей, які брали участь в експерименті, практичний психолог ДНЗ надала результати діагностики загального розумового розвитку цих дітей, які є такими.

Таблиця 4

Загальні результати первинної діагностики розумового розвитку (інтелекту)

Ім'я дитини	Рівень розвитку здібностей
Діма А.	високий
Коля А.	середній
Аня Б.	середній
Яна Б.	середній
Максим В.	високий
Кирило Г.	високий
Денис Г.	середній
Аліна Д.	середній
Юля Є.	високий
Максим З.	середній
Яна К.	середній
Валерія К.	низький
Катя К.	низький
Максим К.	середній
Владик Л.	низький

Богдан М.	високий
Валентин М.	середній
Настя М.	середній
Ігор Н.	високий
Лера Н.	середній
Єгор О.	середній
Вероніка О.	високий
Ліза П.	середній
Лена П.	середній
Максим С.	середній
Аліна С.	низький
Віка Т.	середній
Влад Т.	високий
Віталік Ш.	високий
Толя Ш.	високий

Таблиця 5

Загальні результати первинної діагностики розумового розвитку по групі

Рівень розвитку здібностей	%
високий	33,3 %
середній	53,3 %
низький	13,3 %

2. Аналіз результатів обстеження

При обробці результатів було виявлено такі показники:

- високий результат показали 4 дитини, що становить 13%,
- середній – 18 (60%),
- низький – 8 (27 %).

Отже, серед дітей цієї групи переважна більшість мають середній рівень творчих здібностей, явних обдарованих немає. Тому нами була розроблена і застосована психокорекційна програма для підвищення отриманих результатів, яка має на меті розвиток розумових і творчих здібностей дітей дошкільного віку.

В даний час не існує оптимальних програм для обдарованих дошкільників. Треба сподіватися, що відповідні програми будуть розроблені, а поки що можна порадити:

- у дитячих садках необхідно проводити роботу, спрямовану на виявлення обдарованих дітей і спеціальну роботу з обдарованими дітьми, тим паче, що дошкільний вік – це період для діагностики цього процесу;
- якщо немає можливості ввести додаткові заняття, то вихователі можна запропонувати на базі програми, за якою він працює, без різних змін форми занять, використовувати вправи для розвитку творчого і розумового потенціалу дітей. Також на спеціальних заняттях з математики,

музики, малювання, конструювання, розвитку мовлення потрібно давати дітям завдання різнопланового характеру;

- дорослі повинні не просто спостерігати за дитячою грою, а керувати її розвитком, збагачувати її, включати в гру творчі й інтелектуальні елементи. Вихователь повинен допомогти дітям навчатися урізноманітнювати сюжети ігор. Дитина повинна спочатку в грі проявляти свою творчу ініціативу, планувати і направляти гру [3; 6; 12].

Дорослі повинні постійно виявляти і заохочувати творчий та неординарний підхід дітей до вирішення будь-якої проблеми.

3. Опис та застосування психокорекційної програми розвитку розумових та творчих здібностей дошкільників

У численних публікаціях про розвиток обдарованості дитини останнім часом міститься багато різноманітних методичних завдань, цікавих завдань для розвитку творчого мислення, пам'яті, уваги і т. ін., але, як відомо, серйозний педагогічний ефект не можуть гарантувати окремі завдання і методики, його можна добитися тільки маючи цілісну програму.

Необхідно, щоб програма враховувала саморозкриття обдарованих дітей; вона повинна охоплювати розумовий, емоційний і соціальний розвиток та враховувати індивідуальні відмінності дітей, задовольняти потребу в новій інформації. Обдарована дитина повинна бути широко інформована; має надаватися допомога дитині в самовираженні. Необхідно, щоб програма передбачала розвиток продуктивного мислення, а також навиків його практичного застосування.

Враховуючи досвід роботи ДЗ, було розроблено програму з розвитку розумових і творчих здібностей дітей дошкільного віку.

При складанні проекту програми роботи з обдарованими дітьми ми аналізували розробки А.І. Савенкова «Навчання мислення». Для виявлення обдарованих дітей ми використовували також методики А.І. Савенкова «Інтелектуальний і творчий портрет» для вихователів і «Карта обдарованості» для батьків, оскільки саме ці методики використовуються на первинному етапі виявлення обдарованості дітей [11; 12].

Програми розраховані на дітей старшого дошкільного віку (5-7 років), їхній зміст згідно з принципами наступності є фундаментом для програм з 1 по 11 класи з психології, опублікованих в Збірнику наукових праць «Актуальні проблеми психології», том ІХ, ч.2, за редакцією С.Д. Максименка, М.-Л.А. Чепи Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Київ, 2007. – С. 331-355, автор кандидат психологічних наук, доцент А.Л. Швидкий.

При складанні наших сценаріїв занять ми вибрали ігрову форму, оскільки це найбільш ефективний спосіб роботи з дітьми в цьому віці, в якому використовуються поняття конвергентного і дивергентного мислення.

1. Конвергентне мислення. Це логічне послідовне одноправлене мислення. Воно виявляється і розвивається в завданнях, що мають єдино правильну відповідь, причому ця відповідь

може бути логічно виведена з самих умов. Завдання такого роду мають жорстку структуру, їх рішення досягається шляхом використання певних правил-алгоритмів.

Розвиваючи цей вид мислення, треба пам'ятати застереження відомого фахівця в області розвитку дитячого інтелекту Ж. Піаже: мислення інтуїтивне, асоціативне, яке найприродніше для дитини і необхідне в творчій діяльності. Може пригнічуватися ранніми інтенсивними заняттями подібного роду. Але в ході досліджень А.І. Савенкова була підтверджена думка про те, що необхідний чітко вивіреним баланс у використанні завдань, направлених на обидва види мислення.

Тільки такий підхід забезпечує повноцінний розвиток творчого мислення. У дітей необхідно розвивати обидва види мислення і допомагати їм знаходити вдоволення в інтеграції обох параметрів мозкової діяльності.

Використання завдань такого роду повинно призвести до оволодіння дітьми такими вміннями, як уміння аналізувати, синтезувати, робити узагальнення, класифікувати, давати визначення поняттям і т. п. [5; 7; 8].

2. Дивергентне мислення. Дивергентне завдання – завдання, яке припускає, що одне поставлене питання може мати декілька або навіть безліч правильних відповідей.

Ось чому при складанні програм необхідно передбачати навчальний матеріал з набором теоретичних завдань і питань типу: «Назвіть всі можливі варіанти», «Чи можете ви назвати інший спосіб?», «Що можна ще зробити?», «А що, якщо...?» і т.д.

Природно, що саме цей вид мислення кваліфікується як творчий. Дивергентне мислення найбільш властиве обдарованим дітям, вони з великим інтересом ставляться до подібних завдань і досить швидко досягають в їх рішенні значних успіхів. У ході виконання завдань такого типу розвиваються такі уміння, як оригінальність, гнучкість, побіжність мислення, легкість асоціювання, надчутливість до проблем та інші.

3. Уява. У цьому випадку уява розглядається як психічний процес створення образів, предметів, ситуацій, шляхом комбінування елементів минулого досвіду. Розроблені завдання повинні бути спрямовані на формування і розвиток як репродуктивної, так і творчої уяви.

Крім того, при розробці завдань цього блоку необхідно враховувати особливість прояву уяви в мистецтві.

У ході виконання завдань у цьому блоці формується легкість генерування ідей, уміння асимілювати інформацію, здібність до згоргання уявних операцій, здатність передбачення, уміння міняти точку зору.

Найпростіший, на думку фахівців, прийом творчої уяви – «склеювання», а найважчий – «типізація».

4. Сприймання. Воно є віддзеркаленням предметів і явищ у сукупності властивостей і частин при безпосередній дії на ор-

гани чуття. Будучи необхідним етапом пізнання, сприймання тісно пов'язане з мисленням, пам'яттю і увагою.

Завдання, об'єднані у цьому блоці, орієнтовані на формування і розвиток всіх його видів: сприймання предметів, сприймання рухів, сприймання простору, сприймання часу, сприймання людей і відносин.

У ході цих занять повинні бути сформовані і розвинені такі уміння, як уміння виявити взаємозв'язок відчуттів і сприймання, розуміти відношення суб'єктивного і об'єктивного, а також такі характеристики, як усвідомлення і узагальнення, наочність і цілісність, швидкість і правильність і т. ін.

5. Пам'ять. Яку роль відіграє пам'ять у пізнавальній діяльності, відомо всім. При розробці завдань цього блоку як початкове було прийняте положення про те, що розвиток здібностей збереження минулого досвіду – одне із найважливіших завдань інтелектуального і творчого розвитку.

Об'єднані у цей блок завдання орієнтовані на розвиток довільної і мимовільної пам'яті, а також різних її видів і форм.

6. Увага. Це психічне явище, що характеризує зосередженість діяльності суб'єкта в даний момент часу на будь-якому реальному або ідеальному об'єкті. Завдання, об'єднані в цьому блоці, направлені на виявлення і розвиток мимовільної й довільної уваги. Вони повинні удосконалювати всі характеристики уваги: вибірковість, обсяг, стійкість, можливість розподілу, перемикування.

Відповідно до цього в ході занять формуватимуться: уміння концентрувати увагу на одному об'єкті, уміння утримувати в полі зору декілька ідей і діяти одночасно в кожному з напрямків, уміння швидко перемикуватися з одного виду діяльності на іншій.

7. Пізнання. Цей блок об'єднує завдання, направлені на формування і розвиток пізнавальної сфери дитини. Включені в нього завдання направлені на формування умінь здобувати інформацію, проводити самостійні дослідження, робити порівняння, давати оцінки, давати визначення поняттям, здатність діяти подумки, формулювати і висловлювати думки, робити висновки [8, 9].

4. Аналіз результатів вторинного психодіагностичного обстеження

Існує багато способів проведення досліджень, але такі традиційні методи, як бесіди, запитальники, виявляються неефективними. Оскільки діти цього віку мають труднощі, пов'язані з недостатнім умінням усвідомлювати, аналізувати, висловлювати свої думки. Тут необхідне встановлення тривалого довірчого контакту, в ході якого стає можливим вільне, відверте обговорення конкретних переживань дитини. Отже, не маючи необхідних умов для тривалого контакту, доводиться використовувати графічні методи дослідження, що, в свою чергу, дало гарні результати. Отже, проведено такі дослідження.

1. Вивчення гнучкості побудови графічного образу.
2. Вивчення гнучкості при створенні слів.
3. Визначення мовних творчих здібностей

Обробка результатів

Психолог оцінює результати так: якщо у реченні використано три слова у дотепній, оригінальній комбінації – виставляє 6 балів, якщо ці слова використані без особливої дотепності, але в оригінальній комбінації – 5 балів, якщо у звичайній комбінації – 4 бали, якщо задані слова використані у менш доцільній, але логічно допущеній комбінації – 3 бали, а якщо правильно використані лише два слова, а третє штучно введено в речення – 1 бал. У разі складання підслідним речення з недоладним поєднанням трьох слів – 0 балів.

Загальні результати вторинної діагностики розвитку креативності по групі

Рівень розвитку здібностей	%
високий	27 %
середній	53 %
низький	20 %

З метою з'ясування впливу програми розвитку креативності на загальний розумовий розвиток дітей, нами було проведено вторинну діагностику розумового розвитку.

Пропонуються тести, які дозволяють оцінити рівень розумового розвитку дитини згідно з віковими нормами, встановленими за допомогою спеціальних досліджень. Вони спрямовані на визначення рівня розвитку мисленнєвої операції порівняння і вербальної слухової пам'яті, також рівня володіння деякими загальними поняттями.

Тест №1 «Порівняння за формою».

Тест №2 «Запам'ятай 10 слів».

Тест №3 «Поняття».

Враховуючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що рівень креативності дошкільнят дещо підвищився. 27% дітей цієї групи мають високий рівень розвитку, 53% – середній рівень і 20% мають низький рівень розвитку.

Результати вторинного психодіагностичного обстеження розумового розвитку також покращились. Високий рівень розумового розвитку мають 40% дітей, середній – 56,6 % і низький – лише 3,3% дітей.

Отже, результати досліджень показують, що під час роботи з дітьми важливого розвивати не лише інтелект, але й творчі здібності, і, навпаки, під час розвитку творчих здібностей не слід забувати про інтелект. Адже, коли високий інтелект поєднується з високим рівнем креативності, творча людина частіше добре адаптована до середовища, активна, емоційно врівноважена, незалежна і т.п. А при поєднанні креативності з невисоким інтелектом бачимо невротичну тривожну людину з поганою адаптованістю до вимог соціального оточення і важкою долею [13].

Які умови слід створити для оптимального розвитку творчих здібностей дитини? Однозначної відповіді на це питання ще

не дали. Існують різні підходи і рекомендації. Так, наприклад, американський психолог Дж. Сміт твердить, що навчання творчості стане можливим, якщо будуть створені такі основні умови:

1. умови фізичні, тобто наявність матеріалів для творчості і можливості у будь-яку хвилину діяти з ними;
2. умови соціально-економічні, за яких дитина має відчуття зовнішньої безпеки, тобто знає, що її творчі вияви не отримують негативної оцінки з боку дорослих;
3. психологічні умови, зміст яких полягає у тому, що у дитини формується відчуття внутрішньої безпеки, розкритості і свободи за рахунок підтримки дорослими її творчих починань.

Дві останні умови – є чисто питання психологічного клімату, що залежить від вихователя.

Але роль дорослих у цьому процесі не обмежується лише створенням умов. Вона полягає ще й у тому, щоб активно допомагати дитині у розвитку його творчих здібностей. З цього приводу корисні рекомендації розробив американський психолог Дж. Гален. Ось найцікавіші з них.

1. Створіть дитині затишну і безпечну психологічну базу для її пошуків, до якої вона могла б повертатися, якщо буде налякана власними відкриттями.

2. Підтримайте схильність дитини до творчості і виявляйте співчуття до невдач. Уникайте несхвальних оцінок її творчих ідей.

3. Будьте терпимі до дивних ідей, поважайте допитливість, запитання і ідеї дитини. Намагайтеся відповідати на всі запитання, навіть якщо вони здаються дикими і абсурдними. Пояснюйте, що на багато її запитань не завжди можна відповісти однозначно. Для цього потрібно час, терплячість. Дитина повинна навчитися жити в інтелектуальній напрузі.

4. Давайте дитині можливість побути однієї і дозволяйте, якщо вона того хоче, самій займатися своїми справами. Надлишок опіки може пригальмувати творчість. Бажання і цілі дітей належать їм самим, а допомога дорослих інколи може сприйматися як «порушення кордонів» особистості.

5. Допомагайте дитині вчитися будувати її систему цінностей, не обов'язково засновану на її власних поглядах, щоб вона могла поважати себе і свої ідеї поряд з іншими ідеями та їх носіями. Отже, її саму, у свою чергу, будуть цінувати інші.

6. Допомагайте дитині у задоволенні основних людських потреб (почуття безпеки, любові, поваги до себе і оточуючих), оскільки людина, енергія якої скована основними потребами, менше здатна досягти висот самовиразу.

7. Виявляйте симпатію до її перших незграбних спроб висловлювати свої ідеї словами і робити їх таким чином зрозумілими оточуючим.

8. Знаходьте слова підтримки для нових творчих починань дитини, уникайте критикувати перші спроби, якими б невдалими вони не були.

9. Допомогайте дитині стати «розумним авантюристом» і часом покладатися у пізнанні на ризик та інтуїцію; найвірогідніше, саме це допоможе зробити справжнє відкриття.

10. Підтримайте необхідну для творчості атмосферу, допомагаючи дитині уникнути суспільного несхвалення, зменшити соціальні тертя і подолати негативну реакцію однолітків. Чим більше ви надаєте можливостей для конструктивної творчості, тим щільніше закриваються клапани деструктивної поведінки. Дитина, позбавлена позитивного творчого виходу, може спрямувати свою творчу енергію у зовсім небажаному напрямку [16].

Висновки

1. Інтелект і креативність зв'язані між собою, але не мають прямої залежності, якщо інтелект перевищує 120-125 IQ, креативність розвивається незалежно (немає креативів з низьким інтелектом, але є високий інтелект з низьким креативом).
2. Дійсно інтелект є спадковим фактором, але креативність формується в онтогенезі під дією зовнішніх факторів.
3. Корвенгентне мислення – це мислення ординарної дитини, нестандартне мислення дивергентне мислення – характеризує тільки обдаровану дитину.

Загалом ця тема потребує подальшого дослідження та розробки спеціальних методик дослідження.

Список використаних джерел

1. Белова Е.С. Одаренность малыша: раскрыть, понять, поддержать. – М., 1998. – 251 с.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с.
3. Гальперин П.Я. О методах поэтапного формирования умственных действий. Хрестоматия по психологии. – М., 1977. – С. 97-101.
4. Запорожец А.В. Избранные труды. – Т.1: Психологическое развитие ребенка – М.:Педагогика, 1986. – 320 с.
5. Клименко В.В. Психологические тесты таланта. – Харьков: Фолио, 1998. – 296 с.
6. Лейтес Н. С. Об умственной одаренности. – М.: Просвещение, 1960.
7. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности // Вопросы психологии. – 1994. – № 5.
8. Немов Р.С. Психология: В 3-х т. – Том 1. – М., 1995.
9. Основы загальної психології / За ред. С.Д. Максименка. – К., 1998. – С. 4-20.
10. Психология одаренности: от теории к практике / Под ред. Д.В. Ушакова, – М.: ИП РАН, 2000. – 96 с.
11. Савенков А. И. Детская одаренность: развитие средствами искусства. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 220 с.

12. Савенков А. И. Одаренные дети в детском саду и школе: Учебн. пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 232 с.
13. Скребець, В. О. Основи психодіагностики : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.О. Скребець. – 3-те вид., перекладене з рос., перероб. та доп. – К. : Слово, 2003. – 192 с.
14. Швидкий А.Л. Актуальні проблеми психології. Реалізація психолого-педагогічного супроводу розвитку здорової і творчої особистості в умовах шкіл нового типу. – К., 2007. – Том IX. – Частина 2. – С. 331-355.
15. Швидкий А.Л. Психологічний феномен креативності та особливості його реалізації в розвитку особистості // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Акад. С.Д. Максименка. – К.: Міленіум, 2006. – Вип. 31. – 432-442 с.
16. Юнг К.Г. Конфликты детской души. – М.: Канон, 1995.

Titov V. Sergey. In this article the author makes an attempt to find definite methods for obtaining creativity, intellect, inclinations, endowments and talent. Nowadays is very difficult to find scientific information about children s abilities for 1-3, 3-6 years old.

The author tried to make complex psychopedagogical research of main different and special inclinations and talent.

Scientific ground and practical approbation of methodics have been done in some Chernihiv's kindergartens.

Key words: creativity, intellect, inclinations, endowments, talent.

Отримано: 17.09.2009

УДК 378.11:005.574

О.С. Толков

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ У ПРОЦЕСІ ВВЕДЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуто деякі методи розв'язання організаційних конфліктів у діяльності вищих навчальних закладів в умовах введення інноваційних змін. Виокремлено основні чинники, що впливають на виникнення конфліктів у процесі введення змін.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна ситуація, інцидент, вищі навчальні заклади.

В статье рассмотрены некоторые методы решения организационных конфликтов в деятельности высших учебных заведений в условиях введе-